

Ustava in zakon določata pravice in dolžnosti republiških oziroma pokrajinskih upravnih organov glede izvrševanja zakonov, drugih predpisov in splošnih aktov ter nadzorstva nad njihovim izvrševanjem kakor tudi njihove pravice in dolžnosti do občinskih upravnih organov pri izvrševanju teh predpisov in splošnih aktov.

151. člen

Voljeni in imenovani funkcionarji se volijo oziroma imenujejo za štiri leta.

Člani predsedstev družbenopolitičnih skupnosti in predsedniki izvršnih svetov so lahko izvoljeni največ dvakrat zaporedoma.

Člani izvršnih svetov, funkcionarji, ki vodijo upravne organe, in drugi funkcionarji ter nosilci samoupravnih, javnih in drugih družbenih funkcij, za katere tako določa ustava ali zakon, so lahko izvoljeni oziroma imenovani dvakrat zaporedoma, izjemoma pa po posebnem postopku, ki ga določa ustava, še za eno mandatno dobo.

152. člen

Z zakonom in odlokom občinske skupščine, ki temelji na zakonu, se lahko poveri organizacijam združenega dela in drugim samoupravnim organizacijam in skupnostim, družbenim organizacijam, društvom in drugim organizacijam, da na področju svoje dejavnosti s svojimi akti urejajo določene odnose širšega pomena, da v posamičnih stvareh odločajo o določenih pravicah in obveznostih in da izvršujejo druga javna pooblastila.

Zakon in odlok občinske skupščine, ki temelji na zakonu, lahko določata način izvrševanja javnih pooblastil, ki so poverjena posameznim organizacijam in skupnostim, ter pravice skupščine in drugih organov družbenopolitične skupnosti glede dajanja smernic tem organizacijam in skupnostim in opravljanja nadzorstva v zvezi z izvrševanjem javnih pooblastil.

III. p o g l a v j e

SVOBOŠČINE, PRAVICE IN DOLŽNOSTI ČLOVEKA IN OBČANA

153. člen

Svoboščine in pravice človeka in občana, ki jih določa ta ustava, se uresničujejo v medsebojni solidarnosti ljudi in z izpolnjevanjem dolžnosti in odgovornosti vsakogar do vseh in vseh do vsakogar.

Svoboščine in pravice človeka in občana so omejene samo z enakimi svoboščinami in pravicami drugih in z interesi socialistične skupnosti, ki jih določa ustava.

Vsakdo je dolžan spoštovati svoboščine in pravice drugih in je za to odgovoren.

154. člen

Občani so enaki v pravicah in dolžnostih ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, veroizpoved, izobrazbo ali družbeni položaj.

Vsi so pred zakonom enaki.

155. člen

Nedotakljiva in neodtujljiva je pravica delovnega človeka in občana do samoupravljanja; z njo se vsakomur zagotavlja, da odloča o svojih osebnih in skupnih interesih v organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih, samoupravnih interesnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih ter v družbenopolitičnih skupnostih kot tudi v vseh drugih oblikah svojega samoupravnega združevanja in medsebojnega povezovanja.

Vsakdo je odgovoren za samoupravno odločanje in za izvajanje odločitev.

156. člen

Občan, ki je dopolnil osemnajst let, ima pravico voliti in biti voljen za člana delegacije v temeljni samoupravni organi-

zaciji in skupnosti in za delegata v skupščini družbenopolitične skupnosti.

Delavec v organizaciji združenega dela kakor tudi delovni človek v vseh oblikah združevanja dela, sredstev in interesov ima ne glede na starost pravico voliti in biti voljen v delegacijo za skupščine družbenopolitičnih skupnosti in pravico voliti delegate v skupščine teh skupnosti.

Delavec v organizaciji združenega dela kakor tudi delovni človek v vseh oblikah združevanja dela, sredstev in interesov ima ne glede na starost pravico voliti in biti voljen za člana oziroma za delegata v organu upravljanja organizacije.

157. člen

Občan ima pravico dajati vloge in predloge telesom in organom družbenopolitičnih skupnosti in drugim pristojnim organom in organizacijam, dobiti odgovor nanje in dajati politične in druge pobude splošnega pomena.

158. člen

Vsakdo je dolžan vestno in v interesu socialistične samoupravne družbe opravljati samoupravno, javno in drugo družbeno funkcijo, ki mu je poverjena.

159. člen

Zajamčena je pravica do dela.

Na podlagi dela pridobljene pravice so neodtujljive.

Vsi, ki upravljajo družbena sredstva ali z njimi razpolagajo, in družbenopolitične skupnosti so dolžni ustvarjati čedalje ugodnejše pogoje za uresničevanje pravice do dela.

Družbena skupnost ustvarja pogoje za usposobitev občanov, ki niso popolnoma zmožni za delo, in pogoje za njihovo ustrezno zaposlitev.

Zajamčena je pod pogoji, ki jih določa zakon, pravica do materialnega zagotovila med začasno brezposelnostjo.

Delavcu lahko preneha delo proti njegovi volji samo pod pogoji in na način, kot to določa zakon.

Kdor noče delati, čeprav je zmožen za delo, ne uživa pravic in varstva, ki jih ima človek na podlagi dela.

160. člen

Zajamčena je svoboda dela.

Vsakdo si svobodno izbira poklic in zaposlitev.

Vsakemu občanu sta pod enakimi pogoji dostopna vsako delovno mesto in vsaka funkcija v družbi.

Prepovedano je prisilno delo.

161. člen

Delovni človek ima pravico do pogojev za delo, ki mu zagotavljajo telesno in moralno integriteto in varnost.

162. člen

Delavec ima pravico do omejenega delovnega časa.

Delovni čas delavca ne sme biti daljši kot 42 ur v tednu. Zakon lahko predpiše, da sme delovni čas v določenih dejavnostih in v določenih primerih trajati za omejeno dobo več kot 42 ur v tednu, če to zahtevajo narava dela ali izjemne okoliščine.

Zakon lahko določi pogoje za skrajšanje delovnega časa.

Delavec ima pravico do dnevnega in tedenskega počitka kot tudi do plačanega letnega dopusta, ki traja najmanj osemnajst delovnih dni.

Delavec ima pravico do zdravstvenega in drugega varstva in do osebne varnosti pri delu.

Mladina, ženske in invalidne osebe uživajo pri delu posebno varstvo.

163. člen

Pravica delavcev do socialnega zavarovanja se zagotavlja v samoupravnih interesnih skupnostih z obveznim zavarovanjem po načelih vzajemnosti in solidarnosti in minulega dela, in sicer na podlagi prispevka iz osebnega dohodka in prispevka iz dohodka organizacij združenega dela oziroma prispevka iz sredstev drugih organizacij ali skupnosti, v katerih delajo. S tem zavarovanjem si delavec v skladu z zakonom zagotavlja pravico do zdravstvenega varstva in druge pravice v primeru bolezni, materinstva, zmanjšanja ali

izgube delovne zmožnosti, brezposelnosti in starosti ter pravice do drugih oblik socialnega zavarovanja, članom svoje družine pa pravico do zdravstvenega varstva, pravico do družinske pokojnine in druge pravice iz socialnega zavarovanja.

Pravice iz socialnega zavarovanja za delovne ljudi in občane, ki niso obvezno socialno zavarovani, se urejajo v skladu z zakonom, po načelih vzajemnosti in solidarnosti.

164. člen

Občanu je zajamčeno, da pridobi stanovanjsko pravico na stanovanju, ki je družbena lastnina; ta mu zagotavlja, da pod pogoji, ki jih določa zakon, trajno uporablja to stanovanje za zadovoljevanje osebnih in družinskih stanovanjskih potreb.

Pravico občana do uporabe stanovanja, na katerem ima kdo lastninsko pravico, ureja zakon.

165. člen

Obvezno je najmanj osemletno osnovno šolanje.

Materialne in druge pogoje za ustanavljanje in delo šol in drugih zavodov za izobraževanje občanov in za razvoj njihove dejavnosti zagotavljajo po načelih vzajemnosti in solidarnosti delovni ljudje, organizacije združenega dela, druge samoupravne organizacije in skupnosti in družbenopolitične skupnosti v samoupravnih interesnih skupnostih v skladu z zakonom.

Občani imajo pravico, da pod enakimi, z zakonom določenimi pogoji pridobivajo znanje in strokovno izobrazbo na vseh stopnjah izobraževanja, v vseh vrstah šol in v drugih izobraževalnih zavodih.

166. člen

Zajamčena je svoboda misli in opredelitve.

167. člen

Zajamčena je svoboda tiska in drugih oblik javnega obveščanja in javnega izražanja, svoboda združevanja, svoboda govora in javnega nastopanja ter svoboda zborovanja in drugega javnega zbiranja.

Občani imajo pravico v sredstvih javnega obveščanja izražati in objavljati svoja mnenja.

Občani, organizacije in društva lahko pod pogoji, ki jih določa zakon, izdajajo tisk ter širijo obvestila z drugimi sredstvi obveščanja.

168. člen

Občanu je zajamčena pravica, da je obveščen o dogodkih v domovini in po svetu, ki so pomembni za njegovo življenje in delo, in o vprašanjih, pomembnih za skupnost.

Tisk, radio in televizija ter druga sredstva javnega obveščanja in komuniciranja morajo resnično in objektivno obveščati javnost pa tudi objavljati za javnost pomembna mnenja in obvestila organov, organizacij in občanov.

Zajamčena je pravica do popravka objavljenega obvestila, s katerim sta prizadeta pravica ali interes človeka, organizacije ali organa.

169. člen

Znanstveno in umetniško ustvarjanje je svobodno.

Ustvarjalci znanstvenih in umetniških del ter znanstvenih odkritij in tehničnih izumov imajo moralne in materialne pravice na svojih stvaritvah. Ustvarjalci pa ne smejo uresničevati pravic na svojih stvaritvah v nasprotju z interesi družbe, da se novi znanstveni dosežki in tehnični izumi uporabljajo.

Obseg, trajanje, omejitve, prenehanje in varstvo pravic ustvarjalca na lastnih stvaritvah ter pravice organizacij združenega dela, v katerih so bile te stvaritve dosežene kot rezultat združevanja dela in sredstev, določa zakon.

170. člen

Občanu je zajamčeno svobodno izražanje pripadnosti k svojemu narodu oziroma narodnosti, svobodno izražanje nacionalne kulture in svobodna raba svojega jezika in pisave.

Občan se ni dolžan izjavljati, kateremu narodu oziroma kateri narodnosti pripada, in se tudi ne opredeliti za pripadnost h kakemu narodu oziroma kaki narodnosti.

Protiustavno in kaznivo je kakršnokoli propagiranje ali izvajanje nacionalne neenakopravnosti, kot tudi kakršnokoli razpihovanje nacionalnega, rasnega ali verskega sovraštva in nestrpnosti.

171. člen

Pripadniki narodnosti imajo v skladu z ustavo in zakonom pravico rabiti svoj jezik in svojo pisavo pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti, kot tudi v postopku pred državnimi organi in organizacijami, ki izvršujejo javna pooblastila.

Pripadniki narodov in narodnosti Jugoslavije imajo v skladu z zakonom v vsaki republiki oziroma avtonomni pokrajini pravico do pouka v svojem jeziku.

172. člen

Obramba države je nedotakljiva in neodtujljiva pravica in najvišja dolžnost in čast vsakega občana.

173. člen

Občan ima pravico in dolžnost sodelovati v družbeni samozáščiti.

174. člen

Izpovedovanje vere je svobodno in je človekova zasebna stvar.

Verske skupnosti so ločene od države in so svobodne pri opravljanju verskih zadev in verskih obredov.

Verske skupnosti smejo ustanavljati samo verske šole za vzgojo duhovnikov.

Protiustavna je zloraba vere in verske dejavnosti v politične namene.

Družbena skupnost lahko materialno podpira verske skupnosti.

Verske skupnosti smejo imeti v mejah, ki jih določa zakon, lastninsko pravico na nepremičninah.

175. člen

Človekovo življenje je nedotakljivo.

Smrtna kazen se sme izjemoma predpisati in izreči samo za najhujše oblike hudih kaznivih dejanj.

176. člen

Zajamčena je nedotakljivost integritete človekove osebnosti, osebnega in družinskega življenja in drugih pravic osebnosti.

Prepovedano in kaznivo je kakršnokoli izsiljevanje priznanj in izjav.

177. člen

Človekova svoboda je nedotakljiva.

Nikomur se ne sme odvzeti prostost, razen v primerih in v postopku, ki jih določa zakon.

Odvzem prostosti sme trajati samo, dokler so za to dani zakonski pogoji.

Nezakonit odvzem prostosti je kazniv.

178. člen

Oseba, za katero je dan utemeljen sum, da je storila kaznivo dejanje, se sme prijeti in obdržati v priporu samo, kadar je to neogibno za potek kazenskega postopka ali za varnost ljudi. Pripor odredi z odločbo sodišče; le izjemoma ga sme pod pogoji, ki jih določa zakon, odrediti z odločbo tudi drug z zakonom pooblaščen organ, vendar največ za tri dni.

Ob priporu, najkasneje pa v 24 urah po njem, mora biti priprtemu vročena pismena obrazložena odločba. Proti tej odločbi ima priprti pravico pritožbe, o kateri mora sodišče odločiti v 48 urah.

Trajanje pripora mora biti omejeno na najkrajši potrební čas.

Po odločbi sodišča prve stopnje sme pripor trajati najdalj tri mesece od dneva priprtja. Ta rok sme vrhovno sodišče z odločbo podaljšati še za tri mesece. Če do izteka teh rokov ni vložena obtožnica, se obdolženec izpusti.

179. člen

Zajamčeno je spoštovanje človekove osebnosti in človekovega dostojanstva v kazenskem in vsakem drugem postopku, med odvzemom oziroma omejitvijo prostosti, kot tudi med izvrševanjem kazni.

180. člen

Vsakdo ima pravico do enakega varstva svojih pravic v postopku pred sodiščem ter državnimi in drugimi organi in organizacijami, ki odločajo o njegovih pravicah, obveznosti in interesih.

Vsakomur je zajamčena pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišč, državnih organov in drugih organov in organizacij, s katerimi ti odločajo o njegovi pravici ali na zakonu temelječem interesu.

Pravna pomoč se zagotavlja z odvetništvom kot samostojno družbeno službo in z drugimi oblikami pravne pomoči.

181. člen

Nihče ne sme biti kaznovan za dejanje, za katero ni zakon ali predpis, ki temelji na zakonu, določil, da je kaznivo, in ni zanj predpisal kazni, še preden je bilo storjeno.

Kazniva dejanja in kazenske sankcije se smejo določiti samo z zakonom.

Kazenske sankcije izreka pristojno sodišče v postopku, ki ga predpisuje zakon.

Nihče ne more veljati za krivega kaznivega dejanja, dokler to ni ugotovljeno s pravnomočno sodbo.

Kdor je bil neupravičeno obsojen za kaznivo dejanje ali mu je bila neutemeljeno odvzeta prostost, ima pravico do rehabilitacije in do povračila škode iz družbenih sredstev in druge pravice, ki jih določa zakon.

182. člen

Zajamčena je pravica do obrambe.

Nihče, kdor je dosegljiv sodišču ali drugemu za postopek pristojnemu organu, ne sme biti kaznovan, če ni bil po zakonu zaslišan ali mu ni bila dana možnost obrambe.

Vsakdo, ki je obdolžen, ima pravico vzeti si zagovornika, ki se mu v skladu z zakonom omogočata obramba in varstvo pravic in interesov obdolženega. Zakon določa, v katerih primerih obdolženi mora imeti zagovornika.

183. člen

Občanom je zajamčena svoboda gibanja in nastanitve.

Omejevanje svobode gibanja in nastanitve se sme predvideti z zakonom, vendar samo, če je to potrebno, da bi se zagotovil potek kazenskega postopka, preprečilo širjenje nalezljivih bolezni ali zavaroval javni red, ali če to zahtevajo interesi obrambe države.

184. člen

Stanovanje je nedotakljivo.

Nihče ne sme brez odločbe, izdane na podlagi zakona, proti stanovalčevi volji vstopiti v tuje stanovanje ali druge prostore, niti jih preiskovati.

Pri preiskavi ima pravico biti navzoč tisti, čigar stanovanje ali prostori se preiskujejo, ali pa član njegove družine oziroma njegov zastopnik.

Preiskava se sme opraviti samo v navzočnosti dveh prič.

Pod pogoji, ki jih določa zakon, sme uradna oseba brez odločbe pristojnega organa vstopiti v tuje stanovanje ali v tuje prostore in brez navzočnosti prič opraviti preiskavo, če je to neogibno, da neposredno prime storilca kaznivega dejanja ali da se zavarujejo ljudje in premoženje, ali če je očitno, da se drugače ne bi mogli zavarovati dokazi v kazenskem postopku.

Vsak protipraven vstop v tuje stanovanje in druge prostore ter njihovo preiskovanje sta prepovedana in kazniva.

185. člen

Tajnost pisem in drugih občil je neprekršljiva.

Samo zakon lahko predpiše, da se sme na podlagi odločbe pristojnega organa odstopiti od načela, da je tajnost pisem in drugih občil nedotakljiva, če je to neogibno za potek kazenskega postopka ali za varnost države.

186. člen

Vsakdo ima pravico do zdravstvenega varstva.

Zakon določa, v katerih primerih imajo občani, ki niso zavarovani, pravico do zdravstvenega varstva iz družbenih sredstev.

187. člen

Borcem, vojaškim invalidom in članom družin padlih borcev so zajamčene pravice, s katerimi se zagotavlja njihova socialna varnost, in posebne pravice, ki jih določa zakon.

Vojaškim invalidom so zagotovljene usposobitev za delo, invalidske pravice in druge oblike varstva.

188. člen

Mati in otrok uživata posebno družbeno varstvo.

Posebno družbeno varstvo uživajo mladoletniki, za katere ne skrbijo starši, in druge osebe, ki ne morejo same skrbeti zase in za varstvo svojih pravic in interesov.

189. člen

Občani, ki so nezmožni za delo in nimajo za preživljanje potrebnih sredstev, imajo pravico do pomoči družbene skupnosti.

190. člen

Družina uživa družbeno varstvo. Zakonsko zvezo in pravna razmerja v zakonski zvezi in družini ureja zakon.

Zakonska zveza se veljavno sklepa s svobodno privolitvijo oseb, ki jo sklepata, pred pristojnim organom.

Starši imajo pravico in dolžnost skrbeti za vzrejo in vzgojo svojih otrok. Otroci so dolžni skrbeti za svoje starše, ki jim je potrebna pomoč.

Otroci, rojeni izven zakonske zveze, imajo enake pravice in dolžnosti kot otroci, rojeni v zakonski zvezi.

191. člen

Pravica človeka je, da svobodno odloča o rojstvih otrok.

Ta pravica se lahko omeji samo iz zdravstvenih razlogov.

192. člen

Človek ima pravico do zdravega življenjskega okolja.

Družbena skupnost zagotavlja pogoje za uresničevanje te pravice.

193. člen

Vsak, kdor uporablja zemljišče, vodo ali druge naravne dobrine, mora to delati tako, da se zagotavljajo pogoji za delo in življenje človeka v zdravem okolju.

Vsakdo je dolžan varovati naravo in njene dobrine, naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike.

194. člen

Zajamčena je pravica dedovanja.

Dedovanje ureja zakon.

Nihče ne more na podlagi dedovanja obdržati v lasti več nepremičnin in delovnih sredstev, kot jih določa ustava ali zakon.

Zakon lahko omeji dedovanje premoženja osebe, ki je uživala socialno ali drugo pomoč družbene skupnosti.

195. člen

Vsakdo je dolžan pod enakimi pogoji in v sorazmerju s svojimi materialnimi možnostmi prispevati k zadovoljevanju splošnih družbenih potreb.

196. člen

Vsakdo je dolžan priskočiti na pomoč drugemu, ki je v nevarnosti, in solidarno z drugimi odvracati splošno nevarnost.

197. člen

Vsakdo je dolžan ravnati se po ustavi in zakonu.

Zakon določa, pod katerimi pogoji je lahko kaznovan, kdor ne izpolnjuje z ustavo določenih dolžnosti.

198. člen

Protiustavna in kazniva je vsaka samovolja, s katero se krši ali omejuje človekova pravica, ne glede na to, kdo to stori.

Nihče ne sme uporabljati proti drugemu prisile in ne omejevati njegovih pravic, razen v primerih in v postopku, ki jih predpisuje zakon.

199. člen

Vsakdo ima pravico do povračila škode, ki mu jo v zvezi z opravljanjem službe ali kakšne druge dejavnosti državnega organa oziroma organizacije, ki opravlja zadeve javnega pomena, s svojim nezakonitim ali nepravilnim delom stori oseba ali organ, ki tako službo ali dejavnost opravlja.

Škodo mora povrniti družbenopolitična skupnost oziroma organizacija, v kateri se služba ali dejavnost opravlja. Oškodovanec pa ima pravico, da v skladu z zakonom zahteva povračilo tudi neposredno od tistega, ki mu je škodo storil.

200. člen

Državljan Socialistične federativne republike Jugoslavije uživa v tujini varstvo Socialistične federativne republike Jugoslavije.

Državljanu Socialistične federativne republike Jugoslavije se ne more vzeti državljanstvo, ni ga mogoče izgnati iz države in ne izročiti drugi državi.

Le izjemoma se sme iz države odsotnemu državljanu Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki ima še drugo državljanstvo, na podlagi zveznega zakona vzeti državljanstvo Socialistične federativne republike Jugoslavije, če s svojim delom škoduje mednarodnim ali drugim interesom Jugoslavije ali če noče izpolnjevati državljanskih dolžnosti.

201. člen

Tujci uživajo v Jugoslaviji svoboščine in pravice človeka, ki jih določa ta ustava, in imajo druge pravice in dolžnosti, ki jih določata zakon in mednarodna pogodba.

202. člen

Zajamčena je pravica pribežališča tujim državljanom in osebam brez državljanstva, ki so preganjani zaradi zavzemanja za demokratične nazore in gibanja, za socialno in narodno osvoboditev, za svobodo in pravice človekove osebnosti ali za svobodo znanstvenega ali umetniškega ustvarjanja.

203. člen

S to ustavo zajamčenih svoboščin in pravic ni mogoče vzeti in ne omejiti.

S to ustavo določenih svoboščin in pravic ne sme nihče uporabljati, da bi spodkopaval temelje z njo določene socialistične samoupravne demokratične ureditve, ogrožal neodvisnost države, kršil s to ustavo zajamčene svoboščine in pravice človeka in občana, ogrožal mir in enakopravno mednarodno sodelovanje, razpihoval nacionalno, rasno in versko sovraštvo ali nestrpnost ali spodbujal h kaznivim dejanjem; teh svoboščin tudi ne sme uporabljati tako, da bi žalil javno moralo. Zakon določa, v katerih primerih in pod katerimi pogoji ima tej ustavi nasprotna uporaba svoboščin za posledico njihovo omejitev ali prepoved njihove uporabe.

Te svoboščine in pravice se uresničujejo in dolžnosti izpolnjujejo na podlagi te ustave. Način uresničevanja posameznih svoboščin in pravic se lahko predpiše samo z zakonom, in to edinole, če je v tej ustavi tako predvideno ali če je za njihovo uresničevanje to neogibno.

Zagotavlja se sodno varstvo svoboščin in pravic, ki so zajamčene s to ustavo.

IV. p o g l a v j e

USTAVNOST IN ZAKONITOST

204. člen

Za uresničevanje z ustavo in zakonom določenih družbeno-ekonomskih in političnih odnosov in za varstvo svoboščin in pravic človeka in občana, samoupravljanja, družbene lastnine,